

SLOBODAN BJELICA
Filozofski Fakultet
Novi Sad

UDK 323(497.1):323.17(497.13)
Pregledni članak
Primljen: 11.12.2010
Odobren: 2.2.2011

ODJEK BRIONSKOG PLENUMA U VOJVODINI

Sažetak: Jedna od prekretnica u istoriji socijalističke Jugoslavije svakako jeste Brionski plenum, odnosno smena Aleksandra Rankovića. Kao i u celoj zemlji, tako i u Vojvodini, Brionski plenum je izazvao veliko iznenađenje i interesovanje kako članova partije, tako i svih građana. Stoga su partijski zvaničnici u Vojvodini čitavo leto 1966. godine proveli organizujući sastanke sa aktivom ali i sa ostalim građanstvom, kako bi ih informisali o minulim krupnim personalnim promenama. Posebno su vodili računa da ne dođe do pojava izjednačavanja pada Aleksandra Rankovića sa sudbinom Srbije i srpskoga naroda. Na nizu održanih sastanaka prisutni su u najvećoj meri pružili punu podršku novom partijskom kursu, uz veoma mali broj izuzetaka. Neki vojvodanski funkcioneri su iskoristili priliku da povežu aktuelne događaje sa političkim sporovima koji su vođeni oko autonomije Vojvodine 1961-1965. godine, optužujući suprotstavljenu frakciju za vezu sa Rankovićem. Istovremeno, ocenjeno je da su organi bezbednosti u Vojvodini radili uglavnom korektno, za razliku od onih u ostatku Srbije, ali je stavljena primedba da njihova etnička struktura nedopustivo preteže u korist kadrova srpske nacionalnosti. Tromesečna intenzivna aktivnost završena je Sedmim plenumom PK SKS za Vojvodinu, kada je sa zadovoljstvom konstatovano da je u Vojvodini pružena puna podrška odlukama Brionskog plenuma.

Ključne reči: Aleksandar Ranković, Brionski plenum, Vojvodina, Josip Broz Tito

Aleksandar Ranković Leka (1909-1983) je bio svakako najistaknutiji srpski komunisti HH veka. Po zanimanju abadžija, vrlo mlad je stupio u SKOJ i KPJ, da bi nakon izdržane robije 1937. godine postao sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, a 1940. godine i član Politbiroa Centralnog komiteta KPJ. Nakon dolaska komunista na vlast u Jugoslaviji, bio je dugogodišnji šef UDB-e, organizacioni sekretar CK SKJ a od 1963. godine i potpredsednik Republike, dakle zvanično drugi čovek u državi. Njegovu uspešnu

karijeru iznenada je prekinuo tzv. Brionski plenum, nakon koga se Aleksandar Ranković povukao u potpunu političku pasivnost.

Prvi korak u procesu razvlašćivanja Aleksandra Rankovića bila je sednica Izvršnog komiteta CK SKJ, održana u Beogradu 16. juna 1966. godine. Na sopstveno iznenađenje, prisutni Ranković je optužen za zloupotrebu položaja, konkretno u vezi sa prisluškivanjem visokih državnih funkcionera, pa i samog Tita. Osim toga, imenovan je kao glavni kočničar u sprovođenju aktuelnih reformi u jugoslovenskom društvu. Na licu mesta, Aleksandar Ranković je podneo ostavke na sve funkcije koje je do tada zauzimao. Tom prilikom, imenovana je i partijska komisija, na čelu sa Krstom Crvenkovskim, koja je dobila zadatak da ispita sve optužbe koje su Rankoviću i njegovim sledbenicima stavljene na teret. Nekoliko dana kasnije, imenovana je još jedna komisija, koja je imala da proveri stručno-tehničke aspekte afere sa prisluškivanjem. (Dimić, 2002: 385-387).

Do konačnog raspleta došlo je na Četvrtoj plenarnoj sednici Centralnog komiteta SKJ, koja je održana 1. jula na Brionima, na ostrvu Vanga. Plenum je počeo Titovom kritikom zloupotreba UDB-e, te zahtevom da se Aleksandar Ranković i Svetislav Stefanović Čeća smene sa svih položaja. Njih dvojica su u svojim govorima, koji su usledili, bili u izvesnoj meri samokritični, ali su odbacili one najozbiljnije optužbe, pre svega vezane za prisluškivanje Tita. Nakon toga, usledila je serija optužbi na njihov račun, od strane najviših partijskih funkcionera. Pored „deformacija” u radu UDB-e, pominjane su i ambicije za preuzimanje vlasti, nacionalizam i etatizam. Konačno, CK SKJ je usvojio Izveštaj Komisije IK CK SKJ „o stanju, metodu rukovođena i pojavama zloupotreba u organima državne bezbednosti”, Čeća Stefanović je smenjen a ostavke koje je Ranković sam podneo su usvojene. (Petranović, 1980: 571-572).

Tri dana nakon Brionskog plenuma, Izvršni komitet CK SK Srbije formirao je „Komisiju za utvrđivanje političke odgovornosti pojedinih članova CK i nekih najodgovornijih funkcionera SDB za političke zloupotrebe i deformacije”, na čelu sa Danilom Lekićem. Istovremeno, formirane su slične komisije na nivou srezova i pokrajina, koje su saslušavale, pa i hapsile ljude. Protiv Rankovića i „Rankovićevaca” su iznošene vrlo konkretne optužbe, najviše vezane za bezakonje i maltretiranje građana koje je sprovodila tajna policija. Iako su takve optužbe stizale sa svih strana Srbije, i po svemu sudeći nisu uvek bile bez osnova, najglasnije su bile one koje su dolazile sa Kosova i Metohije. „Šovinistička praksa” prema albanskoj manjini, za koju je optuživano rukovodstvo UDB-e, poslužila je kao potpora zahtevima za ustavnu reformu i povećanje ingerencija južne srpske pokrajine. (Sekulić, 1989: 127-128).

Svakako, Brionski plenum je svoj odjek imao i u Autonomnoj pokrajini Vojvodini, i to sa izvesnim specifičnostima koje nisu bile karakteristične za ostatak zemlje. Prva najava predstojećih događaja vezanih za slučaj Aleksandra Rankovića, u Vojvodini, bio je sastanak Sekretarijata Pokrajinskog komiteta, zakazan za 27. jun 1966. godine. Dnevni red je imao samo jednu tačku: „Informaciju o pitanju koje će biti pretresano na predstojećem sastanku CK SKJ – o stanju u službi državne bezbednosti”. Sekretar PK Đurica Jojkić je pročitao Informaciju u kojoj stoji da je služba bezbednosti formirana u vreme rata „sa zadatkom da vodi borbu protiv nacionalnog neprijatelja i našeg unutrašnjeg, klasnog neprijatelja. Zato je ova služba imala i posebnu organizaciju, metode rada i za nju su posebno odabirani kadrovi. I posle rata ona je imala svoju posebnu funkciju s obzirom na ostatke neprijatelja s kojima je naša zemlja morala da se obračuna pa i uticaja reakcije van zemlje. Za vreme IB ova služba je zbog specifičnih prilika imala zadatak da šire prati i ima uvid u politička kretanja u našoj zemlji. U to vreme povećan je broj kadrova koji je radio u njoj i prošireno područje njenog rada.”

Međutim, naveo je dalje Jojkić, takva organizacija rada i takav metod delovanja pomenute službe nisu se kasnije menjali „tako da je ona ostala zatvorena, živela svojim životom i u određenom stepenu uplitala se u rad Partije odnosno SK i u određenom stepenu i kontrolisala rad Partije.” Jedan od uzroka takvog stanja, po Jojkiću, bilo je i to što se „ljudi koji su rukovodili tom službom nisu dugo vremena menjali”, zbog čega se ta služba vremenom pretvarala u „konzervativnu organizaciju”. Njene rukovodioce je optužio za navodne „ambicije da kontrolišu sve i svakoga i da iz takve pozicije utiču na politiku cele zemlje sa mogućom namerom da u određenoj situaciji preuzmu vlast”. Kao krunski dokaz takvih ambicija naveo je prislušivanje Josipa Broza Tita i drugih najviših partijskih rukovodilaca. Kao najodgovornije istakao je Aleksandra Rankovića i Čecu Stefanovića, upozorivši da „njih ne treba identifikovati sa celom službom pa i ako su svi iz Srbije, ne treba ih identifikovati sa republikom Srbijom, srpskom nacijom itd”.

Najavio je da će se vrlo skoro održati plenarna sednica CK SKJ, na kojoj će biti utvrđena odgovornost pomenutih pojedinaca. Očekujući da će zaključci Plenuma ići u pravcu „demokratizacije” službe, koja je imala „određeni autoritet u javnosti”, predočio je da je neophodno „mobilisati SK”, u svrhu čega su već istog dana zakazani sastanci sa sekretarima opštinskih komiteta, kao i drugim istaknutim vojvođanskim komunistima. Bilo je potrebno upoznati i rukovodioce medijskih kuća sa novonastalom situacijom, organizovati „stalno dežurstvo” u PK, a predsednik Izvršnog veća Vojvodine zadužen je da bude „u stalnom kontaktu sa organima unutrašnjih poslova radi informacije i preduzimanja potrebnih mera obezbeđenja”.

U nastavku sastanka, svi ostali članovi Sekretarijata PK pružili su punu podršku kursu koji je zauzet. Međutim, pojedinci su izneli i sopstveno viđenje kako minule situacije kao i one u budućnosti. Tako se Radovan Vlajković složio sa konstatacijom da je potrebna opreznost, „ali ne zbog autoriteta i uticaja pojedinaca, nego zato što mi već imamo određenih teškoća i problema na liniji šovinizma, i drugih protivrečnosti, pa pojedinci mogu svoja nezadovoljstva da ispoljavaju i u vezi sa ovim slučajem. Mi imamo iskustva iz doba IB. Nisu ni onda svi ljudi bili vezani za IB nego ih je bilo mnogo koji su se zbog ličnog nezadovoljstva izjašnjavali za rezoluciju. Teškoća može biti zato što su ovi kadrovi iz Srbije. Ali mislim da su naši komunisti dovoljno zreli da razlikuju ono što je dobro od onoga što je negativno.”

Slično su razmišljali i drugi članovi Sekretarijata, pa je tako Mačaš Kelemen upozorio da će biti „od velikog značaja da se komunisti suprotstavljaju svim šovinističkim pojavama i u redovima narodnosti ukoliko se pojave, da ne bi i na ovaj način pothranili izvesne šovinističke pojave kod Srba koje je moguće da se javi u pojedinačnim slučajevima posle objavljivanja ovih dokumenata”. Iskoristio je priliku i da se osvrne na „pitanje onih teških političkih problema koje smo mi imali u našoj Pokrajini zadnjih nekoliko godina”, povezujući nosioce otpora liniji PK početkom šezdesetih sa akterima trenutne krize. I Sreta Kovačević je očekivao da „otkrivanje i osuda ovakve rabote i njenih nosioca sigurno će doprineti i bržem otklanjanju negativnih posledica sukoba iz 1962.”

Na kraju je Đurica Jojkić izveo zaključak da je „Sekretarijat PK SKS za Vojvodinu zauzeo odlučan stav prema takvim pojavama, da traži da se stvar do kraja istera i da se pozovu na odgovornost svi oni koji su u ovo umešani”. Predočio je i da su rukovodioci vojvođanskih organa unutrašnjih poslova podržali zvanične partijske stavove, te da po svemu sudeći oni nisu bili „zahvaćeni ovim metodama”. Posebno je upozorio prisutne kako je ta informacija „strogo konspirativna”, a potom ih uputio na sastanke sa lokalnim funkcionerima u Novi Sad, Suboticu, Pančevo, Sremsku Mitrovicu i Zrenjanin. Ovom prilikom izdvojićemo neke karakteristične izjave zaprepašćenih partijskih rukovodilaca, koji su ipak jednoglasno podržali zvaničnu liniju Partije. Mladen Čomić je izneo mišljenje da čitava afera može da izazove međunarodni skandal, dok je Marko Peričin Kamenjar istakao da ne treba sumnjati u pravilnu orijentaciju boračke organizacije.

Čitav niz diskutanata povezao je trenutne događaje sa dugogodišnjim sporovima oko autonomije Vojvodine, pa je tako Zora Krstonošić istakla da „mi u Vojvodini smatram da možemo biti najpozvaniji da damo sudove kakvi treba da su međunacionalni odnosi pa i kako Republika Srbija treba da se ponaša prema autonomiji. Smatram da ovo neće biti teško objasniti jer ovo nisu

ni prve ni poslednje pojave zastranjivanja i skretanja ovakvog i sličnog tipa.” Ištvan Feješ je izneo neka svoja zapažanja iz rada sportskih foruma, „gde je u zadnje dve-tri godine stekao utisak da se stvara atmosfera pri svim mogućim raspravama koje su u ovoj organizaciji vođene, kao da se navodno ide protiv srpstva i interesa Srbije”. Pored toga, navodno je od „nekih rukovodećih kadrova u Beogradu” čuo „neke izjave koje su ga čudile, kao što je na primer: mi smo trećina nacije (misli se na Srbe), pa nam više prava i pripada”. Dragoljub Kirćanski je, ne sporeći da su organi bezbednosti u Vojvodini davali otpor Rankovićevim metodama, istakao da „to ne znači da nije bilo grešaka. Zna se da su i oni bili umešani u diskusiju oko autonomije”. Na moguće manipulacije nacionalnim osećanjima upozorio je Boško Krunić, a Stevica Stefanović izneo konstataciju kako „srpski šovinizam je počeo da bode oči. Dobrim delom kriv je Ranković”. Đorđe Stojšić je pozivao na budnost, ističući kako se može očekivati „reakcija srbofila (velikosrba), zatim reakcija birokratije i raznih nezadovoljnika, pa i klasnog neprijatelja”. A Đorđe Mušicki je zaključio da „biće velikosrba i to ne javno, nego na večerinkama i sedeljicama”.

Kako se iz izloženog vidi, vojvođansko komunističko rukovodstvo je spremno, a može se reći i raspoloženo, dočekalo Brionski plenum i konačni obračun sa Rankovićem. Na sastanku Sekretarijata PK održanom 8. jula raspravljalo se „o daljoj aktivnosti u vezi Četvrtog plenuma CK SKJ”. Pored zaključaka da se i dalje nastavi sa informisanjem aktiva o prethodnim događajima, utvrđeno je i da je potrebno „budno pratiti pojave nacionalizma do kojih na našem području može da dođe. Treba intenzivno pratiti šta se sada događa na planu međunacionalnih odnosa, a posebno među komunistima”. Povodom čestog podsećanja na događaje iz ranih šezdesetih godina i sukob oko autonomije, Sekretarijat PK je zauzeo stav „da se ne treba vraćati na pitanja koja su na zadnjem plenumu PK raspravljana”. No, da redovi partije ipak nisu bili homogeni, svedoči i konstatacija da je neophodno da „sa drugom Dačić Jovanom razgovaraju drugovi Jojkić i Vlajković, o pitanjima koje je on kod druga Jojkića pokrenuo, a drug Radosavljević da razgovara sa drugom Nikšićem i da se objasne oko nesporazuma koji je nastao u njihovim prethodnom razgovoru”. Đorđe Nikšić Johan se, godinu dana ranije, u društvu Petra Relića Čede lično požalio Aleksandru Rankoviću na tretman koji oni i njihovi sledbenici imaju u vojvođanskim partijskim organizacijama.

U sklopu informacija o političkoj aktivnosti na području APV u vezi sa zaključcima Četvrtog plenuma CK SKJ izdvajaju se konstatacije „da su organizacije i rukovodstva SK u Vojvodini jedinstveno i bezrezervno prihvatili i odobravaju rad i odluke Četvrte sednice CK SKJ”, iako su one izazvale „prilično iznenađenja i mnogobrojna pitanja i među komunistima i među građanima, te da „u velikoj većini opština ocenjeno je da u radu organa bezbednos-

ti na njihovom terenu nije bilo štetnih i negativnih pojava, izuzev onog što je tim organima bilo nametnuto odozgo". Izuzeti su pojedinačni slučajevi u organima bezbednosti u Temerinu i Vrbasu, kao i sporadične pojave generalnih negativnih ocena rada milicije. Iz obilja frazeologije, karakteristične za ondašnje političke prilike, izdvajaju se pitanja koja su na sastancima opštinskih komiteta i osnovnih organizacija postavljena u vezi sa Brionskim plenumom.

Kao najinteresantnija se čine sledeća: „Kada se znalo za pojave neslaganja i druge slabosti zašto se sa tim nije brže raščišćavalo? Hoće li se sada ići do kraja? U čemu se sastoji potreba za reorganizacijom rukovodstva i celokupnog rada SK? Koji su to, pored službe bezbednosti, drugi zatvoreni organi u našem društvu? Na koji je to način kočeno sprovođenje privredne reforme? Kakva je bila politička platforma ove grupe? Da li se može dobiti šire objašnjenje o stvarnim razmerama frakcionaške borbe u SK? Kakve su bile kadrovske posledice ove frakcijske borbe? Ko je još, osim Rankovića i Stefanovića, bio umešan u ovu akciju?” Neka od njih su bila i prilično neobična, kao na primer sledeća: „Pošto su uklonjeni oni, koji su smetali razvoju demokratskih odnosa i samoupravljanja, da li će se sada omogućiti seljacima da povećaju zemljišni fond preko dosadašnjeg maksimuma? Da li će se sada dozvoliti otvaranje privatnih trgovina kao što je to bio slučaj sa ugostiteljskim radnjama?”

Pojedini komentari su ocenjeni kao negativni i tendenciozni, a prema oceni PK, „nosioci ovakvih glasova su po svojim političkim ubeđenjima veoma različiti – od pristalica birokratskih metoda do raznih građanskih i nacionalističkih elemenata”. Nekoliko takvih ocena je i navedeno u materijalu, a to su: „Ovo je obračun u vrhu oko najviših rukovodećih mesta. Videće se šta će još biti? Zašto nije smenjen Kardelj, koji ima manje zasluga od Rankovića i koji je takođe grešio u svom radu? Zašto se samo Srbi kažnjavaju. Treba još da nam smene Stambolića pa smo gotovi. Sve je to protiv Srba? Eto šta rade se borcima! Kome sada verovati? Nije mi žao – neka se među sobom lupaju! Jedino je Krcun bio dobar. Ovo se sprema odavno. Ranije su se zakačili Čeća i Koliševski. Makedonci su prvo nacionalisti, pa tek onda komunisti”. Naglašeno je da takva reagovanja nisu iznošena na skupovima, sastancima, već uglavnom od pojedinaca, na ulici, u kafanama „i najčešće od pijanih ljudi”, te da „u većini slučajeva prisutni komunisti i građani su odmah reagovali protiv ovakvih pojedinaca”.

Uskoro je, 16. jula, održan i sastanak političkih sekretara opštinskih komiteta, sa samo jednom tačkom dnevnog reda: „Politička aktivnost u vezi Četvrtog plenuma CK SKJ”. Kao uvodničar, Đurica Jojkić je izneo svoje mišljenje da „ne treba da prestanemo sa tumačenjem odluka Četvrtog plenuma i njegov društveno-politički značaj. Treba vrlo aktivni da budemo na tumače-

nju preduzetih mera u vezi reorganizacije SDB”. Upozorio je i da „ima određenih sredina gde odluke i sam društveno-politički značaj Četvrtog plenuma nije dovoljno shvaćen”, te da se njima mora posvetiti pažnja u narednom periodu. Skrenuo je pažnju prisutnima i da „u redovima klasnog neprijatelja ima određenog aktiviteta i da mogu da navlače sa tih pozicija diskusiju o međunacionalnim odnosima. Svojim političkim radom mi moramo da onemogućimo da se sa te platforme i sa tih pozicija unose nepravilna tumačenja”. Povodom često postavljano pitanja „da li je u onim događajima oko autonomije bilo na određen način nekog frakcionašenja ili ubacivanja SDB u te odnose” izneo je stav „da nema potrebe da u to ulazimo, mada mi možemo pretpostaviti da je određenog mešanja bilo”.

U sklopu priprema predstojećeg Plenuma, 25. avgusta je održan sastanak Sekretarijata PK, na kome je opet najviše govoreno o reakcijama na Rankovićevu smenu u Vojvodini. Radovan Vlajković je Brionski plenum označio kao „izvesnu prekretnicu u obračunu sa snagama, možda nije dobra reč obračun, ali ja mislim da je ipak adekvatna, zatim sa snagama reakcionarnim, konzervativnim, birokratskim, centralističkim, nacionalističkim ili kako god hoćete”, dok je Đurica Jojkić ponovo pohvalio rukovodeći kadar pokrajinskog SUP-a, koji je davao „otpore jednom takvom kursu, da nije hteo da izvršava određene intencije”. Međutim, skrenuo je pažnju da je „u tim nekim intelektualnim krugovima” uoči, pa i nakon Brionskog plenuma, bilo povika „da se ne vodi dovoljno računa o Srbiji, da su srpski kadrovi ugroženi, ofanziva je u poslednje vreme bila, ona čak nije ni prestala”.

Mnogo više samokritičnosti bilo je u sklopu „Informacije o radu organizacija i rukovodstava SK u Vojvodini na sprovođenju odluka Četvrtog plenuma CK SKJ”, koja je tom prilikom predstavljena. Uobičajeno je konstatovano da su organizacije SK na području Vojvodine razvile „blagovremeno svoju političku aktivnost na objašnjavanju i sprovođenju odluka Četvrte sednice CK SKJ”, te da „komunisti osnovne organizacije i rukovodstva SK sagledali su suštinu pitanja i pravilno usmerili svoj politički rad”, što je konačno „u velikoj meri uslovalo i doprinelo da i najšira javnost u potpunosti primi i da punu političku podršku odlukama Brionske sednice CK SKJ”. Nakon pohvale masovnog prisustva članova partije sednicama koje su početkom jula održavane, sa zabrinutošću je primećeno da „u pogledu prisustvovanja građana sastancima organizacija SK opšta situacija daleko ne zadovoljava”.

Dalje je navedeno da „u velikoj većini opština uopšte nije bilo pojava da je i jedan član SK shvatio ili tumačio odluke Četvrtog plenuma sa nacionalističkih pozicija. Čvrsto je ubeđenje da se ne radi o posebnom tretmanu kadrova iz Srbije, već o ličnim greškama i deformacijama za koje je nacionalnost irelevantna. Vrlo su retki slučajevi da je Plenum primljen kao dramatičan do-

gađaj, ili da mu se prilazilo sentimentalno – posvugde je dominirao realističan prilaz i težnja da se diskutuje o suštinskim pitanjima”. Sa zadovoljstvom je konstatovano da su u diskusijama izrečene mnoge kritike na konkretne slučajeve „samovolje i kršenja samoupravnosti od strane pojedinaca i grupa u radnim organizacijama, u društveno-političkim zajednicama i u društveno-političkim organizacijama”. Takođe, na terenu su apostrofirane negativne pojave „u još nekim službama i grupacijama privrede kod njih, po iznetim mišljenjima, postoji zatvorenost”, među kojima su navedeni: zavodi za socijalno osiguranje, banke, služba društvenog knjigovodstva, osiguravajući zavodi, vodne zajednice, šumska gazdinstva i naročito železničko-transportno preduzeće, u kome se o svemu odlučuje „centralizovano u Beogradu”. Pored podsećanja na sukob oko autonomije 1961-62. godine, te navodne pojedinačne slučajeve nacionalizma, „u nizu pitanja izražena je sumnja da se možda nije u delovanje SDB umešala neka strana obaveštajna služba, odnosno da nije, možda, Ranković imao ili tražio nekog (pomenut je SSSR) spolja podršku”.

Kao negativna pojava pomenuto je i navodno ponovno oživljavanje ideje o stvaranju „jedne jedinstvene jugoslovenske nacije”, konkretno u Subotici i još nekim mestima. U lokalnim komitetima postavljeno je i pitanje „da li se delatnost Rankovića i Stefanovića može okvalifikovati kao izdaja, kao što je bilo sa Đilasom”, a pojedini članovi partije su zahtevali da se Ranković odmah isključi iz SKJ. Sa druge strane, „neki, istina malobrojni, smatraju da se iz objavljenih materijala i poznatih činjenica ne vidi dovoljno težina grešaka koje je počinio Ranković”, dok je, sumnjajući da se radi o ličnim neslaganjima, nekoliko komunista postavilo pitanje „o kakvom se to radi sporu između Rankovića i Kardelja još iz 1962. i zbog čega nisu učestvovali u diskusiji na Plenumu CK Kardelj, Bakarić, Vlahović, Gošnjak, Stambolić i još neki drugi”. Pominjani su i slučaj generala Miloja Milojevića i slučaj Stanke Veselinov, a „postavljeno je i pitanje o udelu Armije u svemu ovome”. Konačno, navedeni su malobrojni konkretni slučajevi „neprijateljskog delovanja”. Tako je Đuro Bursać iz Subotice optužen da je sa svoga balkona, „istina u napitom stanju”, klicao „Živeo Ranković!”, dok su u klubu rezervnih oficira u Bajmoku dvojica građana pevala četničke pesme, „a da ih konobar, koji je član SK, nije opomenuo”. Jedan komunista iz Plandišta je isključen iz Partije jer je govorio „da je ovo napakovano Rankoviću da bi ga mogli odstraniti iz CK” i da je to „upereno protiv Srba”, a da je posredi „obračun sa srpskim kadrovima” tvrdila su i trojica starijih članova SKJ iz Alibunara.

O istoj temi kao i na pripremnom sastanku, samo znatno opširnije, raspravljano je 12. septembra 1966. godine na Sedmom, proširenom plenumu PK. Među brojnim interesantnim diskusijama, izdvojili smo one koje su iznosile neke do tada nepoznate momente. Na primer, Arsa Budovalčev je ukazao

na „izvesne pokušaje da se Četvrti plenum iskoristi od strane pojedinaca čije ambicije nisu zadovoljene, pa se sada pod plaštom kritike služe neistinama i neproverenim nazovi argumentima u cilju optuživanja pojedinaca, a zaboravlja se da je Četvrti plenum to osudio i da je baš to metod i stil birokrata. Na ovakve slučajeve i pokušaje treba da obratimo pažnju u radu na ostvarivanju suštinskih zahteva Četvrtog plenuma, a to je vrlo delikatan posao. Bilo bi opasno dozvoliti da se pod pojmom kritike podvuče lični obračun, poluistina, insinucija i trač”. Đorđe Radosavljević je, prihvatajući ocenu da u slučaju Vojvodine „frakcionaška delatnost nije išla preko Službe bezbednosti”, izrazio sumnju da „jedna takva delatnost vođena i nošena od takvih ličnosti nije imala uticaja na našu sredinu”, što nije bilo do kraja raščišćeno. „Da se pošlo tim putem vrlo brzo bi se pokazalo da je frakcijska delatnost koja se razvijala poslednjih godina opterećivala i naš rad i naše odnose”, decidan je bio Radosavljević, zaključujući kako „u stvari, radilo se o sukobu dve različite političke koncepcije koje se nisu mogle pomiriti, a do sukoba je dolazilo na nekim konkretnim pitanjima, kao što je pitanje autonomije, neka kadrovska pitanja itd”.

Radosavljević se, kao i Desanka Romić posle njega, ponovo vratio na događaje iz 1962. i 1965. godine, pronalazeći vezu tih slučajeva sa nepravilnostima za koje je optužen Aleksandar Ranković. Zora Krstonošić se složila sa njihovim konstatacijama, podvlačeći da je „tom prilikom prvi put doživela staljinizam u našoj Partiji”. Miloš Radojčin je, u vezi sa pomenutim sporovima oko autonomije, konkretno prozvao Jovana Dačića i još neke neimenovane članove PK, da su se „ozbiljnije upleli u posao oko aktivnosti grupe Ranković-Stefanović”. Replicirajući, Dačić je optužio Radojčina da je tendenciozan i zatražio da se formira komisija koja bi ispitala optužbe na njegov račun. U diskusiju su se umešali i Đorđe Radosavljević i Đorđe Gvozdenović, a stvar je zataškao Đurica Jojkić, predlažući da se članovi PK ne vraćaju stalno na poznate događaje iz prošlosti. Istovremeno, odbacio je zahteve da se održi poseban Plenum koji bi konačno raspravio spor iz prve polovine šezdesetih godina, rečima: „Ovo je naš Četvrti plenum. Mi ovde treba da kažemo šta mislimo i dužni smo to da kažemo. Naša uverenja, želje, naša mišljenja treba da raspravimo ovde na sednici PK i da izađemo sa onim što ćemo tu zaključiti”.

Laslo Rehak je upozorio da je stvorena takva atmosfera „da kada bi se Mađar pojavio u uniformi milicionera odmah bi se mislilo da se 'upisao' u Srbe, trebalo bi da se objašnjava da je on ostao ono što je i ranije bio što se tiče nacionalne pripadnosti. Upravo, mi smo u određenim sredinama stvorili (ne znam da li baš svuda) jednu atmosferu da se milicija smatra srpskom nacionalnom ustanovom i da je teško prihvatljivo da druge nacionalnosti budu u ovoj ustanovi, nešto slično kao kada bi neko od katolika hteo da bude crkve-

njak u pravoslavnoj crkvi”. Rehak je izneo ozbiljnu optužbu na račun državne bezbednosti i službe unutrašnjih poslova da su „u ne malom broju slučajeva, unosili elemenat srpske supremacije, što je smetalo našim odnosima i činilo teškoće onom redovnom partijskom političkom delovanju”. Sa njim se složila Ida Sabo, koja je podsetila na činjenicu „da naši drugovi iz Pokrajinskog organa SUP-a, pa i iz opština nisu imali nikakvog uticaja na kadrovsku politiku, to je bilo centralizovano u Republici i kadrovska pitanja milicije rešavala su se isključivo u komisiji pri Republici u kojoj iz Pokrajine nije bilo nikoga. Ne samo da nemamo u miliciji iz redova narodnosti, što predstavlja veoma ozbiljan problem kada milicioner dolazi u kontakt sa građanima iz redova narodnosti, mi nemamo uopšte kadrova u miliciji sa teritorije Pokrajine (bez obzira na nacionalnost i narodnost)”.

Na kraju, Plenum je usvojio Zaključke u kojima se pre svega ističe da „PK SKS za Vojvodinu jedinstveno i u potpunosti prihvata odluke Četvrtre plenarne sednice CK SKJ. PK konstatuje da je u živoj i bogatoj političkoj aktivnosti, koja je obuhvatila sva područja društvenog života u Pokrajini, izražena odlučna podrška organizacija i rukovodstava SK, kao i radnih ljudi uopšte, odlukama Brionske sednice CK SKJ.” Međutim, napomenuto je da postoji potreba da komunisti usmere svoju aktivnost u „organizacijama SK u školama, kulturnim institucijama i na Univerzitetu, kao i u drugim vanprivrednim delatnostima, gde je dosadašnja aktivnost, zbog objektivnih razloga bila manje intenzivna”. Pored toga, ponovljena je ocena da vojvođanski ogranak službi bezbednosti nije bio zahvaćen onim pojavama za koje je optužena UDB-a u celini, kao i da je delovanje Rankovićeve grupe imalo uticaja na podele među vojvođanskim komunistima prethodnih godina. Zaključcima Sedmog plenuma završen je višemesečna rasprava u PK i širem aktivu povodom Brionskog plenuma, ali će se pozivanje na odluke tog prelomnog skupa nastaviti i narednih godina u raznim prilikama.

Naša istoriografija još uvek nije dala poslednju reč o Brionskom plenumu, njegovim uzrocima i posledicama. Arhivska dokumentacija, čiji smo jedan deo ovom prilikom predočili stručnoj publici, ni iz bliza nije proučena u potpunosti. Tek kada tako zahtevan posao bude urađen, razrešiće se brojne kontraverze vezane za taj događaj. Neke od tih kontraverzi, postavljenih kako u istoriografiji, tako i u publicistici i memoaristici, su sledeće: je li smena Rankovića bila samo borba za vlast ili pobeda „reformista” nad „dogmatama” u vrhu SKJ? Kakav je uticaj na smenu Rankovića imao međunarodni faktor, posebno odnosi sa SSSR-om? Na posletku, je li razlog pada Aleksandra Rankovića bila njegova nespremnost da prihvati prerastanje federacije u konfederaciju, i može li se Brionski plenum označiti početkom kraja Jugoslavije? (Pijlak, 2010: 73-81).

Izvori i literatura:

1. Arhiv Vojvodine, fond 334, Zapisnici sa sednica Pokrajinskog komiteta 1966. godine
2. Bjelica, Slobodan (2011): *Žalba dvojice istaknutih vojvodanskih komunista partijskom vrhu 1965. godine*, Godišnjak istorijskog arhiva grada Novog Sada, Novi Sad
3. Dimić, Ljubodrag (2001): *Istorija srpske državnosti – Srbija u Jugoslaviji*, Novi Sad
4. Sekulić, Zoran (1989): *Pad i ćutnja Aleksandra Rankovića*, Beograd
5. Petranović, Branko (1980): *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, Beograd
6. Piljak, Milan (2010): *Brionski plenum 1966. godine – pokušaj historiografskog tumačenja događaja*, Tokovi istorije, Beograd

Summary: Aleksandar Ranković, the vicepresident of Yugoslavia, was ousted from power during the Brioni Plenum on 1st July 1966. It was one of the turning points in history of communist Yugoslavia. Ranković was accused for conspiracy against president Josip Broz Tito, but even now reasons of his downfall are unknown. There are many theories, but still it is not definitively clear. This article is an effort to show reactions to the Brioni Plenum in one very specific part of former Yugoslavia – the Autonomous Province of Vojvodina.

Key words: Aleksandar Ranković, The Brioni Plenum, Vojvodina, Josip Broz Tito